

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сафонова Т.Р.,

студентка I курсу магістратури

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС

Моїсеєнко Д.М.,

доцент кафедри ЦПД Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти ДДУВС, кандидат юридичних наук

Сафонова Т. Р., Моїсеєнко Д. М. Електронні докази як засіб доказування в цивільному процесі.

Поява у цивільному процесуальному законодавстві України поняття електронних доказів викликала насамперед дискусію серед юристів, одним із питань якої стало подання інформації в електронній формі і визначення її здатності бути законним засобом доказування в суді. Тому, у статті найпершим досліджено поняття та особливості електронних доказів, зокрема можливості визнання тієї чи іншої електронної інформації законною.

У теорії цивільного процесуального права питання законності джерел фактичних даних, як правило, пов'язують із походженням самої інформації. Так як, конкретний порядок доступу до певних відомостей безпосередньо залежить від їх змісту, що означає наступне. Якщо електронними доказами є інформація публічного характеру, зокрема з обмеженим доступом (конфіденційна, таємна чи службова), або публічна інформація, що містить персональні дані, то відповіді на питання про законність її одержання слід шукати в положеннях Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Проте, електронними доказами можуть бути також персональні дані особистого, приватного характеру. У такому випадку порядок доступу до них визначається домовленістю між суб'єктом і володільцем таких даних або спеціальним законодавством. Це означає, що джерело визнається недопустимим, якщо під час збирання даних, а саме їх вилучення та процесуального оформлення, будуть порушені права, свободи та інтереси інших осіб або якщо таке джерело виявиться невідомим чи незаконним.

Саме завдяки наявності вищенаведених фактів, у статті було проаналізовано положення чинного цивільного процесуального законодавства України, що регулюють подання електронних доказів до суду, з відповідністю певним критеріям, та вказано на їх позитивні і негативні риси. А також, враховано важливість доказової презумпції, електронного підпису та подання електронних доказів в оригіналі.

Ключові слова: електронні докази; належність доказів; допустимість доказів; достовірність доказів; достатність доказів; оригінал електронного доказу; доказова презумпція; способи подання доказів до суду.

Safonova T. R., Moiseenko D. M. Electronic evidence as a means of proof in civil proceedings.

The emergence of the concept of electronic evidence in the civil procedural legislation of Ukraine provoked a discussion among lawyers, one of the issues of which was the submission of information in electronic form and determining its ability to be a legitimate means of proof in court. Therefore, the article first explores the concept and features of electronic evidence, in particular the possibility of recognizing a particular electronic information legal.

In the theory of civil procedural law, the question of the legality of factual data sources is usually associated with the origin of the information itself. Since, the specific order of access to certain information directly depends on their content, which means the following. If electronic evidence is public information, including restricted

access (confidential, secret or official), or public information containing personal data, the answers to the question of the legality of its receipt should be sought in the Law of Ukraine "On Access to Public Information".

However, personal data of a personal, private nature can also be electronic evidence. In this case, the procedure for access to them is determined by agreement between the subject and the owner of such data or special legislation. This means that a source is declared inadmissible if the rights, freedoms and interests of others are violated or if such a source turns out to be unknown or illegal.

Due to the above facts, the article analyzed the provisions of the current civil procedural legislation of Ukraine governing the submission of electronic evidence to the court, in accordance with certain criteria, and pointed out their positive and negative features. Also, the importance of the presumption of proof, electronic signature and submission of electronic evidence in the original is taken into account.

Key words: electronic evidence; relevance of evidence; admissibility of evidence; reliability of evidence; sufficiency of evidence; original electronic evidence; presumption of evidence; methods of presenting evidence in court.

Постановка проблеми. Вперше електронні докази були офіційно закріплені у цивільному процесуальному законодавстві України, як самостійний засіб доказування, наприкінці 2017 року. Проте, значна частина їх доказового потенціалу досі залишається нерозкритою. Як відомо, технічні відмінності електронних носіїв цифрових даних суттєво впливають на різні аспекти доказової діяльності з використання. Важливим моментом, який потребує ретельного дослідження, є подання електронних доказів до суду, що має свою специфіку і зумовлює актуальність цієї статті. Також, особливої актуальності це питання набуває з огляду на численні випадки відмов судів у визнанні електронних доказів належними, допустимими, достовірними і достатніми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи розвиток наукових технологій, дослідження електронних доказів залишається актуальним для багатьох учених з України та інших держав. Так, зазначеній проблематиці присвячували свої праці С. Гонгало, Дж. Грегори, І. Мейнс, С. Мейсон, Дж. Беллін, Д. Бендер, Е. Ван Бускірк, Л. Дюранті, Ю. С. Павлова, Д. М. Цехан, А. Ю. Каламайко, В. Ф. Борисова, В. В. Комаров, О. М. Лазько, В. С. Петренко, К. Л. Брановицький, О. С. Захарова та інші.

Метою статті є дослідження електронних доказів як засобу доказування в цивільному судочинстві, а також виявлення їх особливостей, переваг та недоліків.

Виклад основного матеріалу. Станом на сьогодні, окреме місце у системі засобів доказування займають електронні докази.

Поняття електронного доказу у юридичній науці визначено неоднозначно. Деякі вчені під даним видом доказу розуміють "цифрові" докази. Втім, з удосконаленням комп'ютерної (цифрової) техніки такий вид доказу отримав назву як «електронний».

Як зауважує Д. М. Цехан, під «цифровими доказами» розуміються фактичні дані, що представлені у цифровій (дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія та після обробки електронною обчислювальною машиною стають доступними для прийняття людиною [2, с. 300].

На сучасному етапі чітке визначення поняття «електронні докази» міститься у Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України). Саме у ньому під електронними доказами розуміється інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи [1, ч. 1 ст. 100].

Враховуючи цивільне законодавство такими доказами є:

- електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо);
- веб-сайти (сторінки);
- текстові, мультимедійні та голосові повідомлення;
- метадані;
- бази даних;
- інші дані в електронній формі [1, ч. 1 ст. 100].

Проаналізувавши законодавчі приписи, можна виділити наступні основні ознаки електронних доказів:

- існування у нематеріальному вигляді;
- необхідність використання певних технічних засобів для їх застосування в суді;
- можливість перенесення чи копіювання на різні технічні пристрої без втрати їх сутності;

- оригінал електронного доказу може бути доданий до матеріалів судової справи у будь-якому виді судочинства [2, с. 303].

Необхідно звернути увагу на те, що на суди покладається дуже відповідальний обов'язок безпосередньо дослідити електронні докази у цивільних справах. Інакше докази, які не були предметом дослідження у судовому процесі, не можуть бути покладені в основу ухваленого судом рішення.

Особливо важливим фактором для ухвалення судового рішення у справі є відповідність електронних доказів основним чотирьом критеріям: належність, допустимість, достовірність та достатність. Інакше такі докази не матимуть відповідного процесуально-правового статусу та не зможуть формувати законну доказову базу [2, с. 303].

Так, належними є докази, що містять інформацію стосовно предмета доказування, яким є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення [1, ст. 77].

Згідно з принципом судового процесу, заінтересовані особи мають право заперечувати проти приєднання доказів. Унаслідок цього суд повинен дослідити подані фактичні дані та надати оцінку його належності [5, с. 120]. І тут на перший план виходить одна з особливостей електронних доказів.

Як слушно зазначають дослідники, цифрові дані, що становлять зміст поняття електронних доказів, з об'єктивних причин непридатні для сприйняття людиною без перетворення за допомогою електронно-обчислювальної техніки (наприклад, комп'ютера). Тому, з метою попередньої оцінки змісту електронних доказів на предмет належності, суд повинен їх дослідити за допомогою спеціального обладнання [6, с. 13].

Тобто, за допомогою презумпції належності можна розв'язати проблему подання електронних доказів у судовому засіданні. Так як згідно з нею, електронні докази слід вважати належними доти, поки вони не будуть ретельно досліджені на стадії судового розгляду [5, с. 120].

Наступними є допустимі докази, ними можуть бути лише ті докази, які одержані в установленому законом порядку. Якщо цей порядок порушено, то суд такі докази не бере до уваги [1, ст. 78].

Найбільш поширеним техніко-правовим засобом забезпечення допустимості є використання електронного підпису.

Слід вказати, що електронний підпис та його різновиди залишаються одним із найефективніших засобів забезпечення ідентифікації автора і цілісності інформації, про що свідчить судова практика. При використанні кваліфікованого електронного підпису також можна вести мову про доказову силу, тобто про його значущість у сукупності доказів по справі. Доказова сила не є наперед визначеною законом, але без сумніву при оцінці судом на підставі внутрішнього переконання одні докази будуть мати більше доказове значення порівняно з іншими [7, с. 110].

Якщо порівняти, наприклад, просте електронне повідомлення з електронним повідомленням, що має кваліфікований електронний підпис, який гарантує його цілісність та незмінність, очевидно, що останнє викликатиме більше довіри, ніж перше, якщо їх зміст буде відрізнятися. Однак така сила, тим не менш, повинна визначатися з урахуванням усіх доказів у їх сукупності, тобто за наявності певних обставин, навіть документ, підписаний кваліфікованим електронним підписом, може викликати недовіру суду [7, с. 110].

Що стосується достовірних доказів, то вони являють собою докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи [1, ст. 79]. Інакше кажучи, це така властивість доказу, яка відображає відповідність його змісту фактам об'єктивної дійсності, безсумнівна правильність отриманих відомостей, їх несуперечливість між собою та встановленими обставинами.

Основною гарантією достовірності електронних доказів у цивільному судочинстві України вважається вимога про подання їх до суду в оригіналі.

Поняття оригіналу електронного доказу є багатоаспектним. Його ключовими ознаками є тісний зв'язок із природою визначального об'єкта, залежність від суб'єктивного ставлення учасників правовідносин та необхідність дотримання спеціальних вимог до елементів структури даних [3, с. 106].

На цій підставі можна виділити три підходи до визначення оригіналів електронних доказів: матеріалістичний, компонентний та інтерперсональний. Згідно з першим поняття оригіналу електронного доказу слід вважати беззмістовним, якщо електронними доказами визнається лише інформація, а не форма її вираження. Другий підхід дозволяє за певних обставин встановити оригінальність електронного доказу на підставі його реквізитів. А третій пов'язує можливість визначення оригіналів електронних доказів із особистим ставленням учасників справи до них [3, с. 106].

Останніми є достатні докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. Саме питання щодо достатності доказів для встановлення обставин, які мають значення у справі, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання [1, ст. 80].

Варто зауважити, що одним із найбільш поширених засобів юридичної техніки, що часто використовується у процесуальному та доказовому праві для підтвердження дійсності фактів і обставин, які обґрунтовують належність, допустимість, достовірність або достатність інформації в електронній формі, є доказові презумпції.

Доказова презумпція – це різновид правових презумпцій, що є встановленим державою припущенням про наявність або відсутність певного факту чи обставини, які мають юридичне значення, з метою оптимізації процесу доказування [4, с. 62].

В судочинстві такі презумпції виконують наступні функції:

- 1) перерозподіл обов'язків доказування між учасниками справи;
- 2) визначення складу предмета доказування;
- 3) процесуальна економія [4, с. 62].

Як видно, більшість функцій спрямована на врівноваження інтересів сторін у процесі доказування. Суть такого збалансування полягає в тому, що презюмований факт, як правило, дуже складно доказується, тому одній стороні надається можливість довести інші, пов'язані з ним факти чи обставини, що обумовлюють застосування доказової презумпції, а протилежна сторона одержує можливість довести факти, що спростовують цю презумпцію [4, с. 62].

Що стосується подання доказів безпосередньо до суду, то ЦПК України передбачені такі загальні способи:

- 1) разом із позовною заявою чи відзивом до неї;
- 2) через канцелярію;

3) із використанням Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системи (далі - ЄСІТС) [1, ст. 83]. Такий спосіб подання доказів до суду з'явився завдяки науково-технічному прогресу. Запровадження цього способу подання процесуальних документів і доказів до суду в Україні стало одним з елементів утілення в життя ідеї електронного судочинства, спрямованої на спрощення доступу людей до правосуддя в умовах загальної інформатизації суспільства [5, с. 120].

У фаховій літературі висловлюються різні думки щодо того, як вирішити питання подання електронних доказів. Одні вчені пропонують подавати цифрові дані не на електронному носії, а в роздрукованому вигляді як паперовий документ, що дозволить легко дослідити доказ візуально [5, с. 120]. Інші ж стверджують, що електронні докази слід подавати одночасно в роздрукованому вигляді на папері та в цифровій формі на електронному носії. Друковані копії дадуть можливість суду встановити належність доказів і дозвлять іншим учасникам справи ознайомитися з матеріалами, а пізніше, на стадії судового розгляду, буде досліджуватись уже електронний оригінал [6, с. 17].

Якщо брати до уваги електронні докази і паперові, то електронні докази, у порівнянні з паперовими, мають певні переваги. Зокрема, електронний документ може зберігатися незмінним та не втратити свій зовнішній вигляд, використовуватися необмежену кількість разів і ним можна скористатися у будь-який зручний для суду час [2, с. 303].

Проте поряд з перевагами, слід акцентувати увагу на проблемних моментах.

Почнемо з того, що не вся цифрова інформація може бути перетворена у статичну форму для її друку на папері (наприклад, відео чи звукозаписи). Встановлення особливих вимог для реалізації процесуального права на подання електронних доказів до суду, тобто незабезпеченість судів сучасними технічними засобами та відсутність достатнього правового регулювання порядку подання електронних доказів не повинні покладати на учасників справи, які хочуть захистити свої права, свободи чи законні інтереси за допомогою електронних доказів, так як це надмірний і необґрунтований тягар у доказуванні [5, с. 120].

Також, проблемою є використання не сертифікованого програмного забезпечення під час збору доказової бази, помилка програмного забезпечення, відсутність можливості для їх належного дослідження без допомоги спеціаліста тощо. Крім того, діючим законодавством не передбачено критерії, за якими можна відрізнити справжній електронний доказ від його підробки, оригінал – від копії та не вирішено питання яким чином суд буде досліджувати такі докази, якщо у судді не має з цього приводу спеціальних знань [2, с. 304].

Отже, враховуючи вищевказане, можна зробити висновок, що необхідним елементом у процесі доказування є електронні докази, які є новелою у цивільному процесі. Проте, актуальною залишається проблема невизначеності процедури засвідчення та посвідчення копій електронних доказів, зважаючи на специфіку окремих електронних доказів (зокрема інформації з мережі Інтернет). Тому, що до моменту розгляду справи судом така інформація вже може бути видалена, що значно знижує шанси довести факт її наявності.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40-41, 42, ст. 492).
2. Вернидубов І., Белікова С. Електронні докази: поняття, особливості та проблеми щодо їх дослідження судом. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2018. Vol. 5. Iss 2. С. 299–305.
3. Гусев О. Ю. Проблеми визначення оригіналу електронного доказу в цивільному процесі України. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 97–109.
4. Гусев О. Ю. Правові презумпції та оцінка достовірності електронних доказів у цивільному процесі. *Правова держава*. 2019. № 35. С. 61-71.
5. Гусев О. Ю. Подання електронних доказів до суду в цивільному судочинстві: проблеми та перспективи. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 3. С. 117-121.
6. Каламайко А. Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2016. 20 с.
7. Каламайко А. Ю. Процесуальне значення електронного підпису в доказовій діяльності. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С. 107-113.